

zenia Gerarda Delenty dotyczące kryzysu współczesnego uniwersytetu, Clarka Kerra mówiące o miltiuniwersytecie oraz Ronalda Barnetta odnoszące się do zmian w funkcjonowaniu uniwersytetu pod wpływem zjawiska superzłożoności.

Ostatnia część książki (*Edukacja uniwersytecka i kształcenie elit – studia przypadków*) to jakościowe analizy sześciu uniwersytetów: Uniwersytetu Harvarda, Uniwersytetu w Oksfordzie, Uniwersytetu w Tokio – „Today”, Uniwersytetu im. Ruprechta Karola w Heidelbergu, Uniwersytetu w Kapsztadzie oraz Uniwersytetu w Buenos Aires. Daria Hejwosz w studium przypadku każdego z uniwersytetów zastosowała osiem kategorii analitycznych:

- 1) rola i pozycja badanego uniwersytetu w społeczeństwie (w kontekście historycznym i współczesnym),
- 2) rola i miejsce elit w społeczeństwie, w którym znajduje się analizowany uniwersytet,
- 3) tradycja i historia oraz struktura organizacyjna wybranego uniwersytetu,
- 4) selekcyjna funkcja badanego uniwersytetu,
- 5) proces kształcenia na analizowanym uniwersytecie,
- 6) wyzwania wobec wybranego uniwersytetu i jego kondycja,
- 7) (re)produkcja elity społecznej przez analizowany uniwersytet,
- 8) podobieństwa i różnice pomiędzy danym uniwersytetem a zaproponowanymi w pracy koncepcjami i teoriami (s. 144–155).

Książkę kończy bardzo interesujące i systematyzujące omawiane w rozprawie kwestie zakończenie. Warto także dodać, iż praca ma wyjątkowo bogatą i przydatną bibliografię oraz obszerną netografię.

Nie ulega wątpliwości, że książka Darii Hejwosz pt. *Edukacja uniwersytecka i kreowanie elit społecznych* jest pozycją interdyscyplinarną i niezwykle cenną dla socjologów, pedagogów, wykładowców, a także studentów różnych kierunków. Jest również książką zmuszającą do przemyśleń nie tylko dotyczących kondycji naszych uniwersytetów, ale także sytuacji całego polskiego systemu szkolnictwa wyższego.

Autorka pracy zauważa, że „mamy silne podwaliny do budowania prestiżowych uniwersytetów, które w przyszłości będą kształcić elitę społeczną. Mamy wolność, istnieje jednak potrzeba stwarzania większej różnorodności, w której każdy będzie miał możliwość studiowania w instytucji w pełni wykorzystującej jego potencjał”. „Jest to wizja idealnego uniwersytetu, ale ideały są jak gwiazdy – wyznaczają drogę” (s. 318). Wydaje się, iż lektura recenzowanej książki to solidna podbudowa dla tej drogi.

Michał Klichowski

Sylwia Jaskulska, *Ocena zachowania w doświadczeniach gimnazjalistów*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009, 192 s.

Sylwia Jaskulska podejmuje w swojej książce ważny i oryginalny temat, rzadko poruszany w studiach oraz analizach naukowych. Koncentrując się na zidentyfikowaniu sposobu doświadczania przez uczniów wybranego wycinka rzeczywistości szkolnej, jakim jest proces oceniania zachowania w szkole, poszerzyła i pogłębiła pole badawcze pedagogiki oraz dołączyła do nielicznej grupy badaczy (A. Lewina, H. Muszyńskiego, H. Sowińskiej, B. Śliwerskiego), przekonanych

o społecznym znaczeniu wiedzy na temat fenomenu oceny zachowania w szkole. Na uznanie zasługuje fakt, że używa, w przeciwieństwie do wielu teoretyków i praktyków edukacji, wyrażenia „ocena zachowania”, a nie powszechnie funkcjonującego i zakorzenionego nie tylko w języku potocznym zwrotu „ocena z zachowania”.

Publikacja ma bardzo dobre interdyscyplinarne podstawy teoretyczne. Sylwia Jaskulska, wykorzystując znajomość rozległej literatury przedmiotu, wprowadza z niej definicje kluczowych pojęć, przybliża historię oceniania zachowania na stopień w Polsce, a także prezentuje uwikłania ideologiczne i psychologiczne oceniania szkolnego. Akcentuje przy tym, że w polskiej szkole przy wystawianiu ocen, niestety, wciąż dominuje podejście behawiorystyczne, a nie interakcyjne. W badaniach oparła się na założeniach psychologii poznawczej, przyjmując, że jednostka jest podmiotem samodzielnym, który przetwarza informacje i działa w środowisku. Ucznia postrzega jako współtworzącego rzeczywistość, ale biorąc pod uwagę, iż ocena szkolna (za zachowanie) na stopień przynależy do wizji tradycyjnej szkoły, rozważania w ostateczności ulokowała na przecięciu się paradygmatu normatywnego i interpretatywnego. Jako główną kategorię badawczą wybrała doświadczenia gimnazjalistów, nawiązując do neokonstruktywistycznej teorii Marii Tyszkowej, akcentującej rolę doświadczeń w rozwoju jednostki. Autorka publikacji przyjęła zatem, że: „1) szkoła to kontekst społeczny rozwoju ucznia, źródło jego doświadczeń. Uczeń nabywa doświadczenia poprzez aktywność w środowisku szkolnym. Doświadczenia te, jako materiał rozwojowy są przepracowywane mentalnie, organizują się i reorganizują w struktury poznawcze, pozostając w związku z otoczeniem społecznym, jakim jest szkoła (zmieniają to otoczenie lub w wyniku interakcji z nim same się reorganizują); 2) badając indywidualne doświadczenia poszczególnych uczniów, można szukać wspólnych tendencji poprzez wyłonienie z doświadczeń treści wspólnych; 3) doświadczenie to struktura poznawcza, struktura doświadczanych zdarzeń (s. 47). W związku z tym, że rozwój w koncepcji, którą przyjęła, łączy się z aktywnością, a doświadczenia jako materiał rozwojowy opracowywane są w aspekcie poznawczym, behawioralnym i ewaluatywnym, podział tej struktury także oparła o te komponenty.

Jako globalny problem badań empirycznych potraktowała pytanie: jaka jest treść struktury uczniowskich doświadczeń związanych z ocenianiem zachowania na stopień i jakie czynniki je różnicują? Badania odbyły się w roku szkolnym 2006/2007 w sześciu wielkopolskich gimnazjach wśród 122 uczniów z 11 klas drugich. Ponadto autorka przeprowadziła rozmowy z sześcioma dyrektorami szkół oraz 11 wychowawcami klas. Poniżej krótko przybliżę treść omawianej publikacji.

Książka Sylwii Jaskulskiej składa się z ośmiu rozdziałów podzielonych na podrozdziały. Każdy rozdział, oprócz trzeciego – metodologicznego i ósmego – podsumowującego, ma taką samą budowę: rozpoczyna się mottem i krótkim wprowadzeniem, a kończy konkluzjami (w przypadku teoretycznych rozważań) lub wnioskami (dla rozdziałów empirycznych). Rozdział pierwszy, *Ocena zachowania w debacie nad polską szkołą*, przedstawia historię oceniania zachowania na stopień w szkołach w Polsce. W rozdziale drugim, *Ocena zachowania. Uwikłania ideologiczne i psychologiczne*, autorka zastanawia się nad miejscem oceny zachowania w szkole, zależnie od preferowanej ideologii edukacyjnej oraz nad tym, co się dzieje z uczniem ocenianym za zachowanie na stopień, biorąc pod uwagę uruchamiane mechanizmy psychologiczne. Konkludując, Sylwia Jaskulska stwierdza, iż ocenianie zachowania pozwala kontrolować ucznia przez szkołę, a z kolei szkołę przez system. Ocena zachowania jest zarazem oceną moralności i postaw, bazuje na poczuciu własnej wartości i godności ucznia, dlatego też trudno jest badać doświadczenia związane z otrzymywaniem stopnia za zachowanie. W jaki sposób to robić, autorka stara się odpowiedzieć w rozdziale trzecim, zatytułowanym *Doświadczenia uczniów oce-*

nianych za zachowanie na stopień. Jak je badać? Jest to rozdział, w którym rozpatruje ocenianie zachowania na stopień w świetle paradygmatów: normatywnego i interpretatywnego, i definiuje kategorię badawczą – doświadczenia gimnazjalistów. Jako treść komponentu poznawczego rozumie „spostrzeżenia, orientację w tym, jaki jest świat, organizację danych zmysłowych. Doświadczenie to zespół wrażeń zmysłowych pochodzących z zetknięcia się z rzeczywistością, opracowanych potem przez umysł. Tworzą one konstrukty umysłowe, takie jak: obrazy, pojęcia, sądy, opinie” (s. 48). Autorka trafnie zauważa, że skoro celem badawczym było zbadanie opinii i sądów uczniów na temat oceniania ich zachowania na stopień, wybranie doświadczenia jako kategorii badawczej jest jak najbardziej słuszne. Dalsza część rozdziału przedstawia ustalenia metodologiczne badań. Wart podkreślenia jest fakt, że Sylwia Jaskulska nie posłużyła się jedynie techniką ankiety, ale stworzyła również autorski sposób zbierania informacji – grupową rozmowę ustrukturyzowaną, która stanowi kompilację techniki rozmowy ustrukturalizowanej i wywiadu zogniskowanego.

Rozdziały: czwarty, piąty, szósty i siódmy to prezentacja wyników badań własnych. W zatytułowanym *Kto? Jak? Dlaczego ocenia zachowanie uczniów na stopień?* skupia się na treści komponentu poznawczego struktury uczniowskich doświadczeń związanych z ocenianiem – na sposobie oceniania zachowania i jego funkcjach. Jednym z ważniejszych wniosków, jaki wysnuwa, jest to, iż sposób zachowania uczniów nagannych odbiega od standardów przyjętych w szkole.

Treść komponentu behawioralnego (zachowania premiowane według badanych i zachowania uczniów) jest tematem rozdziału piątego *Uczeń – wychowawca – rodzice. Działania uczestników procesu oceniania zachowania na stopień*. Analizie poddano ponadto działania wychowawców i rodziców, którzy dowiadują się o stopniu za zachowanie dziecka. Elementy behawioralne wzbogacono również o element poznawczy, jakim jest przedmiot oceny zachowania. Z kolei komponent afektywny jest analizowany w rozdziale szóstym *Co czują uczniowie oceniani na stopień?* Jak się okazało, większość uczniów nie odczuwa negatywnych emocji w związku z byciem ocenianym na stopień. Najbardziej niezadowoleni z tego faktu są uczniowie ze szkół elitarnych, a najmniej – z najniżej umiejscowionych w rankingach szkół. O tym, co różnicuje (w sposób istotny statystycznie) rodzaj doświadczeń gimnazjalistów dotyczących oceny zachowania, traktuje rozdział siódmy: *Ilu uczniów, tyle szkolnych doświadczeń. Czynniki, które są w związku z przebiegiem oceniania na stopień*. Autorka przyznaje w nim, że o przebiegu procesu oceniania bardziej niż inne czynniki decyduje szkoła, do której uczęszczają uczniowie. Szczegółowej analizy, syntezy i próby interpretacji zebranych wyników Sylwia Jaskulska dokonuje w ostatnim rozdziale, zatytułowanym *Ocena zachowania? Ocena przystosowania? Ocena wychowania? – wnioski, analizy, interpretacje*. Publikację kończy pytaniem: *Dokąd zmierza polska szkoła?*, trafnie zauważając, że jej badania na temat oceniania są tak naprawdę badaniem współczesnej szkoły. Jaka więc jest polska szkoła w świetle badań przeprowadzonych przez autorkę publikacji? Niestety, wciąż bliższa szkole tradycyjnej, uczącej konformizmu, dziewczynki – bierności, a chłopców – aktywności, poza tym wzmacniającej podziały. Podsumowując swoje rozważania, Sylwia Jaskulska twierdzi: „ocena zachowania jest istotna dla szkół. Nawet na świadectwach szkolnych zajmuje jedno z pierwszych miejsc. Dyskutuje się nad jej skalą, a nie nad tym, po co ona jest, o czym świadczy, co robi z traktowanym behawioralnie uczniem, który oto jest dostateczny z człowieczeństwa, naganny z koleżeństwa, wzorowy z kultury osobistej, a dobry z niestosowania używek... [...] rozwija się przez brak zaangażowania do konformizmu, bo właśnie gdy jest konformistą, a nie osobą zaangażowaną, troszczącą się o swój rozwój, otrzymuje wzorową ocenę zachowania”. Mimo iż jej zdaniem najlepszym rozwiązaniem byłaby likwidacja oceny zachowania, autorka zdaje sobie sprawę, że w warunkach współczesnej polskiej szkoły

jest to niemożliwe, ponieważ jak dotąd nie wymyślono nic, co mogłoby ją zastąpić. Sylwia Jaskulska przyznaje, że także nie jest w stanie wskazać rozwiązania zastępczego, jednak postuluje rozpoczęcie reformy od przygotowywania do samooceny oraz od docierania do przyczyn, a nie do przejawów zachowania.

Treść książki wzbogacono o rysunki i tabele obrazujące wyniki badań. Pracę wieńczy obszerna bibliografia oraz aneks z licznymi załącznikami. Wykaz literatury podzielono w sposób przydatny i praktyczny na pozycje dotyczące oceny zachowania w szkole i pozostałe. Uwzględniono też strony internetowe. W aneksie przedstawiono tabele ze zmiennymi niezależnymi i ich wskaźnikami, charakterystyki typów uczniów zachowujących się różnie wobec wymogów szkoły oraz tabele zbiorcze – wyniki badań. Na końcu zamieszczono streszczenie w języku angielskim. Struktura całości pracy została więc przemyślana i uporządkowana.

Podsumowując, można stwierdzić, iż książka Sylwii Jaskulskiej charakteryzuje się wysokim poziomem merytorycznym przedstawionych treści, rzetelnością metodologiczną, znawstwem tematyki, dociekliwością, spostrzegawczością, trafnością wniosków. Wiele zawartych w niej treści, osadzonych w ramach rozdziałów domkniętych w stwierdzeniach podsumowujących, ma charakter nowatorski. Tematyka, którą przybliży Sylwia Jaskulska, jest istotna zarówno z perspektywy teoretycznego oglądu wymiarów kultury szkolnej, jak również praktyki edukacyjnej. Jest to lektura godna polecenia wszystkim tym, którzy interesują się kondycją współczesnej polskiej szkoły, szczególnie w kontekście procesu oceniania ucznia na stopień za zachowanie, a także osobom, które zainteresowane są spojrzeniem na szkołę z uczniowskiej perspektywy.

Patrycja Miśko

Młdzież a sukces życiowy, red. nauk. Dobrochna Hildebrandt-Wypych, Katarzyna Kabacińska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, 468 s.

Sukces jest bardzo ważną kategorią w życiu każdego współczesnego człowieka – swoistym fenomenem, który kształtuje się w procesie międzyludzkich interakcji, będąc wytworem przede wszystkim społeczno-kulturowych praktyk. Pełne zrozumienie znaczenia sukcesu w ponowoczesnej rzeczywistości jest możliwe jedynie przy odtworzeniu dominujących w niej norm społecznych oraz wnikięciu w konstruowany przez nie pluralizm interpretacji i doświadczeń tworzących indywidualne jednostkowe światy¹. Autorzy recenzowanej publikacji, która podejmuje problematykę sukcesu życiowego w kontekście konstruowania tożsamości współczesnej młodzieży, postawili więc przed sobą niełatwe zadanie. Jestem jednak przekonana, że udało się im je w pełni zrealizować.

Książka *Młdzież i sukces życiowy* jest owocem czteroletniej pracy nad projektem badawczym zatytułowanym: *Społeczno-edukacyjne konstrukcje sukcesu życiowego. Studium z pedagogiki porównawczej na przykładzie młodzieży polskiej, czeskiej, niemieckiej i holenderskiej*. Najważniejszym celem zrealizowanego przedsięwzięcia była wielopoziomowa analiza kategorii *sukces*

¹ D. Hildebrandt-Wypych, K. Kabacińska, *Wprowadzenie*, w: *Młdzież i sukces życiowy*, red. Hildebrandt-Wypych D., Kabacińska K., Kraków 2010, s. 7–8.